

Idiomeja ihan sikana

Sanonnoissa ei ole parasta ennen -päiväyksiä tai made in -leimoja. Idiomit edustavat "ylintä" kielitaitoa ja ovat melkoisia **pähkinöitä purtaviksi**.

Kertovat jotain suomalaisista

Kansakunnan luonne ja henki ovat löydettävissä sen sananlaskuista. Näin arvioi tunnettu kansanrunoutentutkija Matti Kuusi 1950-luvulla. Sopivatko hänen havaintonsa myös idiomeihin? Jos ne kertovat kansan tavoista, moraalista ja luonteesta, voimme miettiä niistä paljastuvaa suomalaisuuden laatua.

Meillä on erittäin runsaasti sanontoja, jotka kuvaavat kiukkua. Meitä **ottaa aivoon** tai **pistää vihaksi**, ja vihastunut **repii pelihousunsa** tai **polttaa hihansa**. Jollakin **kiehuu sappi**, toinen **näkee punaista** ja kolmas **käy kuumana**. Osaamme olla **vihaisia kuin ampiaiset** tai **äkäisiä kuin takamukseen ammutut karhut**.

Suomen kielessä on todella paljon sanontoja, jotka kuvaavat alkoholin juomista ja juopumista: **juodaan kuin sieni** ja **vedetään pää täyteen**. Meillä on yli tuhat sitä kuvaavaa sanontaa, kun britit tuntevat noin sata ja espanjalaiset vain 15.

Uusia sanontoja syntyy

Monet idiomeista säilövät vanhan kulttuurin piirteitä. Kun joku **tulee maitojunalla**, hän joutuu keskeyttämään vastentahtoisesti jotakin. Alun perin kyseessä on ollut jatkosodan aikainen huoltojuna, jonka mukana epäonnistuneet upseerioppilaat palasivat perusyksikköön.

Tuoreita idiomeja tarttuu esimerkiksi mainoksista ja televisio-ohjelmista. Vähän aikaa sitten hoettiin **elämä on** mitä merkillisimmissä yhteyksissä. Sanonta lähti teleoperaattori Dna:n kampanjasta Elämä kallis, Dna halpa.

Laina ei tunne rajoja

Sanonnat heijastavat kontakteja ja globaalistumista. Lainattujen lausahdusten alkuperää on kuitenkin usein vaikea tietää. **Akilleen kantapää**, pieni vika tai heikkous, on monesti osoittautunut yhtä kohtalokkaaksi kuin nuoli, joka osui Troijan sodan sankarin Akilleen kantapäähän ja tappoi hänet.

Raamatusta ovat peräisin muun muassa **ensimmäisen kiven heittäminen**.

Sanonnoissa toistuvat myös historialliset tapahtumat: **arpa on heitetty** eli lopullinen päätös on tehty. Alkuperäisen lauseen sanoi Rooman keisari Julius Caesar.

Joskus sanontojen sisältöä on sovitettu suomalaiseen ympäristöön. Suomalaiset juovat teetä paljon vähemmän kuin britit. Englannissa on **myrsky** teekupissa, mutta meillä **vesilasissa**.

Tiettyjen asioiden uskotaan olevan niin yleismaailmallisia, että niistä puhuminen on mahdollista kielestä riippumatta. Niinpä meillä on **tuhannen taalan paikka** ja joku **varastaa show'n**.

Idiomeja monessa tilanteessa

Idiomien säilymistä tukee niiden monikäyttöisyys. Niiden avulla voi avata keskustelun. **On ilmoja pidellyt** sopii Suomessa keskustelun aloitukseksi niin hyvällä kuin huonollakin säällä. Loppulauseeksikin on hyviä sanontoja: **päivä on pulkassa** tai **pidä lippu korkealla**.

Hiljaisia tilanteita voi keventää huumorilla: **täällähän on hiljaista kuin huopatossutehtaassa**.

Idiomeilla yritetään myös helpottaa vaikeista asioista puhumista. Esimerkiksi kuolemaa on yritetty tehdä vähemmän epämiellyttäväksi, joten ihminen **nukkuu pois**.

Toista ei ole hyvä sanoa tyhmäksi. Ehkä siksi meillä on monta tyhmää kuvaavaa idiomia. Ennen olivat **ruuvit löysällä**, nyt **eivät ole kaikki muumit laaksossa**.

Idiomeista on iloa ihan **sikana!**

Pirkko Muikku-Werner, Itä-Suomen yliopiston suomen kielen professori.

Julkaistu Tiede-lehdessä 10/2011.

Artikkelia lyhennetty, 25.10.2021 Annamari Komulainen.